

TRABAJO FINAL DE GRADO EN TRADUCCIÓN E INTERPRETACIÓN

TREBALL FINAL DE GRAU EN TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

Departament de Traducció i Comunicació

TÍTULO / TÍTOL

Anàlisi comparativa de la traducció al català i al castellà dels títols de les 300 pel·lícules nord-americanes més taquilleres compreses entre el 1980 i el 2010

Autor/a: Haidé Canós Gonzàlez

Tutor/a: Josep Roderic Guzmán

Fecha de lectura/ Data de lectura: juny 2015

Resumen/ Resum:

Amb la intenció de descobrir per què alguns títols de pel·lícules han estat traduïts amb menys encert que alguns altres al llarg dels anys, en el present treball s'ha realitzat una anàlisi comparativa de la traducció al català i al castellà d'un seguit de títols de films originals en anglès segons les tècniques de traducció emprades. A més d'haver esbrinat amb quina tècnica s'havia traduït cadascun dels 300 títols seleccionats, també s'ha analitzat la freqüència d'ús d'aquestes tècniques entre les dècades dels 80 i del 2010 per tal d'observar quina havia estat la tendència d'ús de les mateixes i, així, extreure'n les conclusions.

Palabras clave/ Paraules clau: (5)

Cinema, traducció, audiovisual, títols, pel·lícules.

Continguts

Anàlisi comparativa de la traducció al català i al castellà dels títols de les 300 pel·lícules nord-americanes més taquilleres compreses entre el 1980 i el 2010	4
1. Justificació i motivació.....	4
2. Contextualització de l'objecte d'estudi	4
2.1. El cinema i la traducció.....	4
2.2. Els orígens del cinema a Espanya	5
2.3. La traducció de títols de pel·lícules.....	6
2.4. Tècniques de traducció.....	7
3. Metodologia	9
3.1. Fases.....	9
3.2. Procediment	9
4. Cos del treball.....	11
4.1. L'anàlisi	11
4.2. Resultats i discussió	14
4.2.1. Dècada dels vuitanta	15
4.2.2. Dècada dels noranta.....	16
4.2.3. Dècada del dos-mil	17
5. Conclusions	18
5.1. Reflexió sobre els resultats.....	18
5.2. El treball i els coneixements adquirits	19
5.3. Interessos futurs.....	19
6. Bibliografia	20
7. Annex.....	21
7.1. Imatges de l'anàlisi realitzada amb l'Excel	21
7.2. Gràfiques	31
7.2.1. Dècada dels vuitanta	31
7.2.2. Dècada dels noranta.....	33
7.2.3. Dècada del dos-mil	35

Anàlisi comparativa de la traducció al català i al castellà dels títols de les 300 pel·lícules nord-americanes més taquilleres compreses entre el 1980 i el 2010

1. Justificació i motivació

Aquest treball va començar després d'escoltar reiterades queixes de diversa índole d'amics i familiars al voltant de la traducció de títols de pel·lícules. Per què les traduccions no tenien res a veure amb el títol original? o Qui traduïa aquells disbarats? eren les preguntes més freqüents. Llavors, contestar-les no em va semblar gaire difícil. Sovint, les traduccions de títols de pel·lícules obeeixen als publicistes i a les productores en lloc d'obeir als traductors i els seus coneixements.

No obstant això, un cop cursat l'itinerari de traducció audiovisual, vaig pensar anar una mica més enllà i enriquir els meus coneixements al voltant d'aquest àmbit d'especialització de la traducció. Podria dir que em vaig encuriosir i llavors vaig trobar la necessitat d'esbrinar què passava amb aquestes traduccions de títols. A més a més, després d'haver llegit diversos articles, entre els quals es trobava el de Martí i Zapater (1992), m'inquietava saber si aquesta feina traductora havia evolucionat amb els anys, i de ser així, si havia estat de manera positiva o negativa. El resultat d'aquestes inquietuds és el present treball, on he analitzat les traduccions de 300 títols de pel·lícules originals en anglès al català i al castellà segons les tècniques de traducció emprades.

Prèviament a l'anàlisi esmentada faré un repàs a l'estreta relació cinema-traducció i a les tècniques traductores més rellevants per a l'elaboració de l'estudi, explicaré quins han estat els principals problemes o qüestions que se m'hi han presentat, exposaré els resultats i, finalment, presentaré les conclusions.

2. Contextualització de l'objecte d'estudi

2.1.El cinema i la traducció

Abans de continuar, he de remarcar que aquest apartat ha estat elaborat gràcies a la informació que proporciona Frederic Chaume en els seus llibres *Cine y Traducción* (2004) i *Audiovisual translation dubbing* (2012) al voltant de la història de la traducció audiovisual. No només es tracta d'informació extreta dels seus llibres sinó que els seus alumnes hem pogut rebre-la de primera mà a les classes de doblatge de quart curs.

La traducció ha coexistit amb el cinema quasi des del seu començament. Aquests dos conceptes van trobar la seva unió inicialment a causa de la necessitat de traduir els intertítols de les pel·lícules mudes als anys vint. Així, la traducció dels intertítols (aquestes unitats de text que s'introduïen entre les escenes dels films per alleugerar l'acció i ajudar a desenvolupar-ne la trama) permetia que els films arribaren a un major nombre d'espectadors. La traducció d'intertítols es coneix com la primera forma de

traducció audiovisual. Aviat va arribar el so a les imatges encara que aquest fet va provocar un cert rebuig per part de la comunitat cinematogràfica i el públic en general; per un costat es trencava la universalitat del llenguatge del cinema mut i, per l'altre, les primeres actuacions parlades resultaven sobreactuades. El 1927, *The Jazz Singer* (Alan Crosland) fou la primera pel·lícula on parlaren els actors de manera combinada amb intertítols.

Per tal que tothom pogués comprendre el que es deia als films, abans que el doblatge, aparegué la subtitulació. Però a pesar de ser un mètode econòmic, el major handicap d'aquest era que pel 1930 la majoria de la societat no sabia llegir. Tot i així, països com Holanda i Suècia que disposaven ja d'un elevat nivell cultural adoptaren la subtitulació com a mètode oficial. I ha perdurat fins a dia d'avui.

Poc després, al 1928 dos enginyers de la *Paramount* aconseguiren doblar el primer film i, a partir d'aquí, començà a desenvolupar-se el doblatge com a modalitat de traducció audiovisual encara que al començament els doblatges eren de baixa qualitat, fet pel qual no foren ben acceptats. Chaume fa referència al primer doblatge a l'espanyol en el seu llibre *Cine y traducción*: "En 1929, Radio Pictures dobló *Río Rita* al español, al alemán y al francés" (2004:47). Per tal de solucionar el problema de la qualitat en el doblatge es crearen les anomenades versions multilingües dels films, és a dir, el mateix director gravava la pel·lícula diverses vegades en les diferents llengües gràcies a la disposició de diversos repartiments d'actors. Ara bé, la preferència dels espectadors pels actors originals (principalment els americans) juntament amb l'avanç de la tecnologia van consolidar el doblatge com a mètode de traducció audiovisual, sobretot entre els països amb un nivell elevat de recursos i que, per tant, s'ho podien permetre, com és el cas dels governs dels règims totalitaris. Inicialment, aquests varen veure el doblatge com una intrusió de la cultura americana però, després, l'adoptaren com a mètode de difusió dels seus propis valors dictatorials i establiren normes de censura que en alguns països han arribat a ser vigents fins als anys vuitanta, com ara en el nostre. En un xicotet volum que conté l'ordre ministerial d'informació i turisme de l'any 1963 titulat *La censura de cine en España* es podia llegir: "29. En casos excepcionales, se prohibirán los títulos de las películas que en sí mismos vulneren lo dispuesto en estas Normas o que desorienten a los espectadores, con daño moral de éstos, sobre el contenido real de las películas" (1963:16). És per això que els fets històrics que envolten els inicis del cinema i la traducció són en gran part els responsables de la tendència al doblatge o a la subtitulació de cada país en l'actualitat.

2.2.Els orígens del cinema a Espanya

L'arribada del cinema a Espanya coincideix amb la presentació del cinematògraf dels germans Lumière l'any 1896. Encara que el fenomen fou més o menys paral·lel a diversos punts del país (València, Madrid, Vitòria) va ser a Catalunya on el cinema tingué en aquest primer període el seu màxim esplendor.

Prèviament, l'experimentació en el camp de l'òptica a Barcelona així com la voluntat de dominar l'electricitat que regnava en l'època foren els precedents de la imatge en moviment, a més, els estudis i les associacions de fotògrafs es multiplicaren entre el 1892 i el 1895 (Porter i Moix, 1992). No fou però fins al 1896 que els germans Lumière presentaren el seu invent i revolucionaren la imatge. Tot i això, Porter i Moix fa un esclariment interessant el qual al·ludeix a tots els esdeveniments que, com abans explicava, serviren de precedent al cinema:

[...]el cinema, la fotografia en moviment, no havia estat la invenció d'un sol home ni d'un país, sinó un fet col·lectiu resultant d'una situació de maduresa tecnològica i científica que es manifestà en la profusió d'aparells, sorgits entre el 1890 i 1897, tots amb la mateixa finalitat, per mitjans en bona part coincidents. (Porter i Moix, 1992:39)

A partir d'aquest moment, el personatge més important lligat al món del cinema pel que fa a Catalunya i també a nivell nacional fou Fructuós Gelabert i Badiella (1874-1955). Aficionat a la fotografia i ebenista de professió fou el "pare-fundador del cinema català" (Porter i Moix, 1992:53). Gelabert va ser el primer que va gravar una pel·lícula a Barcelona; *Baralla en un Cafè*, i així va donar inici al cinema català. "Abans de la fi de segle el cinema havia arribat ja, gràcies a firaires i itinerants, a totes les ciutats i viles importants del Principat. La reacció del públic fou de sorpresa i adhesió" (Porter i Moix, 1992:44).

Caparrós Lera (2007) fa també referència a l'esplendor cinematogràfica imperant al començament del segle XX a Barcelona en el seu llibre *Historia del cine español*:

Con lo que Barcelona, en vísperas de la Primera Guerra Mundial, se había erigido en la capital del cine español, consolidándose Cataluña como el centro industrial más importante de la todavía naciente cinematografía del país. Además, Barcelona era una de las ciudades del mundo con más salas, a nivel de Berlín y solo detrás de Nueva York y París. (Caparrós Lera, 2007:26)

2.3.La traducció de títols de pel·lícules

Encara que sembli que traduir els títols dels films sigui quelcom poc rellevant i que aquests són només una altra part qualsevol del guió que cal traduir, en realitat és un fet que té molta més importància, doncs un títol comporta la missió de condensar i transmetre de manera atractiva tota la informació necessària al voltant del film per tal que els espectadors vagin a veure'l. Això implica que a l'hora de traduir el guió de la pel·lícula la traducció del títol mereixi un èmfasi especial.

Tot i que actualment existeix una tendència a conservar el títol original de les pel·lícules, segons Chaume (2012:129) el fet de traduir-los respon a tres factors. El primer correspon als diferents territoris on es comercialitzen els films (*local markets*); en funció del lloc es preferiran o bé títols traduïts que apropen la pel·lícula a la cultura local o bé títols en versió original que conserven l'essència de l'original. El segon és el gènere audiovisual; depèn de si es tracta d'un film, d'una sèrie de dibuixos o d'un documental, el títol es traduirà d'una manera, d'una altra o no es traduirà. I el tercer és la modalitat

audiovisual; Chaume (2012:129) exposa que les pel·lícules subtítulades tendeixen a mantenir els títols originals mentre que les doblades tendeixen a traduir-los.

Un cop presa la decisió de traduir el títol, i encara que, com deia més amunt, de vegades són les productores les que tenen l'última paraula, els traductors disposen d'un seguit de tècniques de traducció procedents de diferents autors que es poden aplicar per dur a terme la feina traductora. En l'apartat vinent trobareu algunes de les classificacions de tècniques més importants.

2.4. Tècniques de traducció

Diversos autors al llarg de la història de la traducció han proposat les seves classificacions de tècniques. Però, no totes resultaven igual d'interessants per tal de realitzar aquest treball. Arribat aquest punt detallaré diverses classificacions de tècniques i quina i per què ha estat la classificació escollida.

De la més antiga a més nova, la primera classificació de tècniques de traducció que he estudiat per elaborar l'anàlisi va ser la que feren Vinay i Darbelnet (1958) als anys cinquanta en el seu manual *Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction*. Ells exposaven que, a pesar de semblar in comptables, els *methods* o *procedures* possibles al'hora de fer una traducció es podien condensar en només set, corresponent cadascun a un nivell de complexitat més alt que l'anterior: 1. *Borrowing*, 2. *Calque*, 3. *Literal translation*, 4. *Transposition*, 5. *Modulation*, 6. *Equivalence* i 7. *Adaptation* (Vinay i Darbelnet, 1995:31-39). Vinay i Darbelnet (1995) entenen com a *methods of translation* el procés intern que fa el traductor des que llegeix el TO fins que produeix el TM. Però, a pesar de romandre d'allò més actuals i d'haver estat emprats en altres estudis del mateix caire, com el de Daiva Šidiškytė i Daiva Tamulaitienė (2013) en *Contrastive Analysis of the Translation of English Film Titles into Lithuanian and Russian*, es tracta d'una classificació que es pot aplicar sobre qualsevol unitat traduïble. Per tant, va quedar descartada per falta d'especificitat. Cal esclarir que encara que Vinay i Darbelnet (1995) parlen només de *métodes*, aquests s'arrimen més a allò que els autors vinents en les seves classificacions anomenaran *tècniques*.

La següent possible classificació fou la que presentà Newmark (1988) en el llibre *A textbook of Translation*. Newmark (1992) diferencia entre *métodos de traducción* i *procedimientos de traducción*. Per *métodos* Newmark fa referència a unitats de traducció grans, com per exemple textos complets, i els classifica ordenant-los de més fidels al TO a menys: *Traducción palabra por palabra*, *Traducción literal*, *Traducción fiel*, *Traducción semántica*, *Traducción comunicativa*, *traducción idiomática*, *Traducción libre* i *Adaptación* (Newmark, 1992:69-80). Ara bé, per a traduir unitats lingüístiques més petites (com és el cas dels títols), Newmark (1992) dedica un apartat sencer del llibre a la traducció literal (que seria la primera tècnica) i continua amb l'apartat *Los demás procedimientos de traducción* on explica les setze tècniques de traducció: *la transferencia*, *la naturalización*, *el equivalente cultural*, *el equivalente funcional*, *el equivalente descriptivo*, *la sinonimia*, *la traducción directa*, *transposiciones*, *la modulación*, *la traducción reconocida*, *la etiqueta de traducción*, *la compensación*, *el análisis*

componencial, reducció i expansió, la paràfrasi, otros procedimientos i dobles (combinació de tècniques) (Newmark, 1992:117-129). Com és evident, aquesta classificació resultava massa elaborada per tal d'analitzar títols de pel·lícules.

Seguidament es troba el llibre *Traducción i traductología* de l'autora Amparo Hurtado Albir (2001). De manera semblant a Newmark (1992), Hurtado (2001:53-54) parla, primerament, de *Los métodos de traducción* en el capítol *II. Clasificación y descripción de la traducción*, els quals descriu com “el desarrollo de un proceso traductor determinado, regulado por un principio en función del objetivo perseguido por el traductor; se trata de una opción global que recorre todo el texto”. Hurtado (2001:54) recull quatre “principales métodos de traducción”: *interpretativo-comunicativo, literal, libre i filológico*. I diversos capítols després, desenvolupa a dintre de *V. Nociones Centrales de análisis* les ja anomenades *Técnicas de traducción* després d'incidir en la diferència entre *método, estrategia i técnica* (Hurtado, 2001:256). A més d'exposar i comparar algunes de les classificacions elaborades per autors anteriors, entre les quals es troben tant la de Vinay i Darbelnet com la de Newmark, Hurtado uneix aquests coneixements i fa la seva *Propuesta de clasificación* formada per divuit tècniques de traducció: *adaptación, ampliación lingüística, amplificación, calco, compensación, comprensión lingüística, creación discursiva, descripción, elisión, equivalente acuñado, generalización, modulación, particularización, préstamo, sustitución, traducción literal, transposición i variación*. Novament, dur a terme una anàlisi de títols de pel·lícules amb divuit categories classificatòries podria haver resultat una mica enrevessat.

Una classificació de tècniques específica per a la traducció audiovisual és la que exposa Martí Ferriol (2010:91-95) en *Cine independiente y traducción*. Martí Ferriol (2010) diferencia també entre *técnicas* de traducció i *métodos* de traducció fent referència a Hurtado (2001). Aquesta classificació es conforma per la selecció personal de vint tècniques diferents que l'autor ha “particularizado i adaptado para el caso del doblaje i la subtitulación” (Martí Ferriol, 2010:92). Malgrat tot, el gran nombre de tècniques complicava l'anàlisi.

Per últim, Chaume (2012:130-131) presenta una classificació de cinc tècniques específiques per a la traducció de títols de pel·lícules en el seu llibre *Audiovisual translation dubbing*, motiu pel qual ha estat la classificació escollida per dur a terme l'anàlisi elaborada en el present treball. “The translator has five translation techniques s/he can use” (Chaume, 2010:130):

1. Direct translation
2. Partial translation
3. Catchy new translation
4. No translation
5. No translation plus catchy explanation

La primera tècnica donarà com a resultat una traducció literal, o paraula per paraula, del títol original. La segona tècnica consisteix a traduir fidelment una part del títol però canviar-ne, modificar-

ne, afegir i/o ometre'n alguna altra. La tercera tècnica elabora una traducció completament diferent del títol original. La quarta manté el títol intacte en la llengua d'origen, és a dir, no el tradueix i la cinquena suma a la tècnica anterior una explicació en la llengua d'arribada a mode esclaridor.

3. Metodologia

3.1.Fases

En ordre cronològic esmentaré breument les fases que he seguit per tal d'arribar, finalment, a redactar aquest treball:

Primera: Recerca de les 300 pel·lícules originàries dels Estats Units objecte de l'anàlisi juntament amb la recerca de les traduccions dels seus títols al català i al castellà i la introducció de tots ells a la base de dades creada amb Excel. En el següent apartat explicaré de manera concreta aquest procediment.

Segona: Comparació i selecció de les tècniques de traducció més escaients per tal de realitzar l'anàlisi.

Tercera: Anàlisi de cadascun dels títols en funció de la tècnica de traducció emprada.

Quarta: Recerca d'informació per elaborar la contextualització de l'objecte d'estudi.

Cinquena: elaboració de l'índex del treball amb totes les seccions que el conformarien i redacció del treball.

Sisena: Revisió i maquetació final.

3.2.Procediment

La finalitat d'aquest estudi és analitzar, segons les tècniques de traducció emprades, com han estat traduïts al llarg dels anys els títols de pel·lícules en llengua anglesa al català i al castellà i observar-ne la tendència.

Per dur a terme aquest estudi he escollit, primerament, un període de temps determinat que comença als anys vuitanta amb l'establiment TV3 i, per tant, de la televisió en català, i que comprèn aquesta i les dues dècades següents (fins al 2009).

Seguidament, he triat un total de tres-cents títols (cent per dècada) de pel·lícules originals en anglès, en aquest cas procedents dels Estats Units i per tal de concretar més encara, aquells pertanyents a les pel·lícules més taquilleres. La pàgina web [www.worldwideboxoffice.com] m'ha proporcionat els títols necessaris, ja que conté una base de dades composta per un llistat de pel·lícules ordenades segons la recaptació aconseguida a escala mundial en milions de dòlars a partir de l'any 1900 (*A Bird in the Hand* n'és la primera i data de l'any 1911).

Un cop aconseguit el conjunt dels tres-cents títols, els he introduït al document Excel en tres grans blocs corresponents a les tres dècades escollides i els he ordenat cronològicament segons l'any de producció.

El següent pas ha sigut la recerca de les traduccions d'aquests títols al castellà i al català i la seva introducció a la base de dades creada en Excel. Les traduccions al castellà es poden trobar fàcilment al web d'IMDB. Pel que fa a les traduccions al català, TV3 i l'Escola Catalana de Doblatge em van facilitar dues pàgines web que les recullen, aquestes són [www.esadir.cat] i [www.eldoblatge.com]. La primera, és de caire oficial¹ i reflecteix els títols aportats per tres fonts: Televisió de Catalunya, Servei Català de Doblatge i Generalitat de Catalunya. La segona, encara que és una pàgina creada per aficionats al doblatge, m'ha servit per reforçar la informació que em brindava la primera. Quan s'han presentat dubtes per discordança d'informació entre les dues pàgines ha prevalgut sempre la informació obtinguda de la font oficial. No obstant això, des de la CCMA (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals) em van explicar que pel que fa a la falta de coincidència dels títols entre algunes fonts, cal tenir en compte que els estudis de doblatge, alguna vegada, fan servir títols provisionals previs a l'estrena al cinema o a l'emissió per televisió.

A continuació, un cop introduïts tots els títols originals i les seves traduccions, he triat quines eren les tècniques de traducció més escaients per tal de realitzar l'anàlisi que, en aquest cas, han estat les tècniques de traducció específiques per a títols de pel·lícules que proposa Chaume (2012, 129-131) en el seu llibre *Audiovisual Translation: Dubbing*. Aquí he d'esmentar que per poder recollir d'alguna manera com han estat traduïts els títols compostos he hagut d'afegir una nova categoria classificatòria que he anomenat "Combinació" i que en la següent part del treball explicaré detalladament.

Tot seguit, he analitzat les traduccions tant al català com al castellà de cadascun del tres-cents títols originals segons aquestes tècniques i he anotat en l'Excel el número total de vegades que s'ha emprat cadascuna en les dues llengües. Seguidament, he tret el percentatge d'ús de les tècniques de quatre formes distintes. Primer, he calculat el percentatge d'ús de les tècniques de traducció en el grup de títols traduïts només al català; en cap de les tres dècades escollides per a l'estudi els títols traduïts al català superen el número de 75. Les proporcions són les següents:

Dècada dels 80: 75 títols han estat traduïts al català dels 100 originals

Dècada dels 90: 57 títols han estat traduïts al català dels 100 originals

Dècada del 2000: 72 títols han estat traduïts al català dels 100 originals

Després, he calculat el percentatge d'ús de les tècniques en el grup de títols traduïts només a l'espanyol. En aquest cas totes les pel·lícules han estat traduïdes, per això en les tres dècades les proporcions són 100 títols traduïts a l'espanyol dels 100 títols originals. Seguidament, he calculat el percentatge d'ús de les tècniques dels títols traduïts a l'espanyol d'acord amb número total de films

¹ El web d'Ésadir és el lloc oficial de la CCMA (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals).

traduïts al català. I finalment, he calculat el percentatge d'ús de les tècniques de les dues llengües conjuntes d'acord també amb el número de films traduïts al català.

El número total de títols traduïts al català és de 203 dels 300 seleccionats en LO. Aquesta mancança es deu o bé al fet que aquestes pel·lícules no tenien versió catalana, o bé a que tenien un altre origen (Filmoteca de Catalunya, alguna empresa privada, etc.) diferent de les tres fonts de les que es nodreix el web d'Ésadir.

4. Cos del treball

4.1.L'anàlisi

A continuació explicaré algunes de les qüestions que més problemes han causat a l'hora d'elaborar l'anàlisi per tal d'esclarir com aquesta ha estat realitzada.

Pel que fa a la tipografia, com bé he esmentat més amunt, les traduccions dels 300 títols les he obtingudes de diverses fonts (Ésadir, Eldoblatge i Imdb). Per norma he consultat el mateix títol en totes les fonts per tal d'assegurar la validesa de la traducció però, m'he adonat que, de vegades la tipografia emprada no coincideix. Aquest fet podria deure's, per exemple, a errors d'introducció de les dades i com les qüestions tipogràfiques no resultaven estrictament rellevants per a l'estudi, he decidit no centrar l'atenció en aquestes. N'és un exemple la traducció al castellà del títol del film *Speed*:

Taula 1 – Exemple de qüestions tipogràfiques

Ésadir proposa:	Speed	Máxima potencia
Imdb proposa:	Speed	máxima potencia

Una altra qüestió rellevant a l'hora de classificar els títols segons les tècniques ha estat la *transmissió del sentit* en front de la *literalitat*. Hi ha hagut casos en els que la traducció, a pesar de no ser estrictament literal, transmetia perfectament el sentit del títol original i per això l'he classificada també sota la tècnica *Direct translation*. Com a exemple trobem el títol *There's Something About Mary* que ha estat traduït per *Algo pasa con Mary* en lloc de "Hay algo sobre Mary".

De la mateixa manera, he inclòs també sota la classificació *Direct translation* aquelles traduccions que canvien la categoria gramatical (verbalització, nominalització, etc.) respecte a la del títol original, doncs a pesar del canvi el sentit resta intacte. En el primer exemple observem la verbalització de *dances* (ball o *baile*) als gerundis ballant i *bailando*. En el segon s'ha produït una adjectivació del substantiu *doom* (maledicció o *maldición*), que s'ha convertit en els adjectius maleït i *maldito*.

Taula 2 – Exemple de canvi de categoria gramatical

Títol original:	Dances with Wolves (1990)	Indiana Jones and the Temple of
-----------------	----------------------------------	---------------------------------

Traducció al català: **Ballant** amb llops
Traducció al castellà: **Bailando** con lobos

Doom

Indiana Jones i el temple **maleït**
Indiana Jones y el templo **maldito**

Una altre punt important és el de l'omissió de l'article *the* per motius estilístics. És el cas, per exemple, dels títols dels films *The Full Monty* i *The Matrix* classificats sota la tècnica *No translation*.

Taula 3 – Exemple d'omissió de l'article "the" en les versions traduïdes

Títol original:	The Full Monty	The Matrix
Traducció al català:	–	Matrix
Traducció al castellà:	Full Monty	Matrix

D'una altra banda, en diversos casos les traduccions perden, per norma, el joc de paraules que contenia el títol original. Si el nou títol es tracta d'una *Catchy new translation* aquesta pèrdua és evident. No obstant això, la traducció mitjançant altres tècniques també duu a la pèrdua del joc de paraules original. En el cas del següent exemple, on es perd el joc de paraules, tant la traducció al català com al castellà resulta ser una *Partial translation*. La paraula *stir* (presó en *slang*) juntament amb la paraula *crazy* (boig) forma una expressió que significa tornar-se boig de fer una tasca monòtona de manera repetida. El fet d'estar a la presó (trama de la pel·lícula) plasma a la perfecció el significat de l'expressió. Però, o bé per falta d'expressions equivalents (dificultat) o bé per negligència, les traduccions perden el component *presó* i amb ell, el significat estricte de l'expressió.

Taula 4 – Exemple de pèrdua del joc de paraules

Títol original:	Stir Crazy
Traducció al català:	Bojos rematats
Traducció al castellà:	Locos de remate

Ara bé, la qüestió més important en relació a l'anàlisi ha estat la dificultat d'analitzar els títols compostos, com per exemple els títols de les sagues, motiu pel qual he hagut d'afegir una nova tècnica per tal de recollir-los a sota. Analitzar aquests títols ha resultat una feina complexa perquè no han estat traduïts sota una sola tècnica de traducció sinó que s'hi han emprat, com a mínim, dues tècniques diferents degut a que el títol està compost per diverses parts o unitats. N'és un exemple la saga *Star Wars*:

Taula 5 – Exemple de títol compost

Títol original:	Star Wars: Episode V - The Empire Strikes Back
-----------------	--

Traducció al català:	L'Imperi contraataca
Traducció al castellà:	Star wars: Episodio V - El imperio contraataca

En el cas de la traducció al català, allò que correspon a la primera part del títol (*Star Wars: Episode V*) s'ha omès, per això ho he classificat sota la tècnica *Partial translation* i pel que fa a la segona part (*The Empire Strikes Back*) és una *Direct translation*. La traducció al castellà, per contra, manté totes les parts del títol original i les tècniques emprades són *No translation* i *Direct translation*.

Per tot açò, he analitzat aquests títols part per part segons la tècnica emprada i, com per recomptar-los i traure'n les estadístiques necessitava recollir-los d'alguna manera, he afegit una nova tècnica a més de les cinc que proposa Chaume (2012) que he anomenat Combinació. He d'afegir que cada títol classificat sota aquesta categoria és un cas particular (encara que alguns sí que repeteixen el mateix patró de traducció) i que en l'apartat annexos es pot observar amb quines tècniques han estat traduïts cadascun d'ells.

Com es pot veure en l'exemple de *Star Wars*, aquells títols que en estar traduïts n'han omès una part els he inclòs també sota la classificació *Partial translation*. I de la mateixa manera, els títols que han afegit un nou element o n'han canviat un per un altre.

Taula 6 - Exemple d'addició

Títol original:	Ice Age: The Meltdown
Traducció al català:	Ice Age 2: El desglaç
Traducció al castellà:	Ice Age 2. El deshielo

Taula 7 – Exemple de canvi

Títol original:	Harry Potter and the Half-Blood Prince
Traducció al català:	Harry Potter i el misteri del príncep
Traducció al castellà:	Harry Potter y el misterio del príncipe

També és important el fet que alguns títols de sagues no han seguit cap patró clar de traducció. El resultat són traduccions que, de vegades, no tenen res a veure amb la traducció anterior. En són exemples clars les sagues *Die Hard* i *First Blood*

Taula 8 – Exemples de títols incoherents

Títol original:	Die Hard	Die Hard 2
Traducció al català:	–	–
Traducció al castellà:	Jungla de cristal	La jungla 2 (Alerta roja)

Taula 9 – Exemple de títols incoherents 2

Títol original:	First blood (1982)	Rambo: First Blood Part II
Traducció al català:	Acorralat	Rambo 2
Traducció as castellà:	Acorralado	Rambo: Acorralado - Parte II

A més a més, vull incidir en el problema que esmentaven Martí i Zapater (1993) en el seu article *Translation of titles of films. A critical approach* concernint les *retraduccions* que feia TV3 a partir de la traducció a l'espanyol dels títols (feta prèviament) en lloc de traduir-los de la versió original anglesa. Al llarg de l'anàlisi sí que he observat aquesta tendència però també he observat títols en català que difereixen de la traducció a l'espanyol, com per exemple:

Taula 10 – Exemple de traducció millorada en català

Títol original:	Austin Powers: The Spy Who Shagged Me
Traducció al català:	Austin Powers: L'espia que em va empaitar
Traducció al castellà:	Austin Powers: La espía que me achuchó

La paraula *shag* té diverses accepcions. Per un costat significa agafar, empaitar o pillar i, per l'altre, fornicar, tenir sexe. La versió castellana ha optat per un nou mot que no arriba ni a ser un eufemisme (achuchar), en canvi la catalana ha optat per emprar l'accepció més suau de la paraula tot i que la trama del film té pinzellades de caire còmic-sexual. Per això, he classificat la traducció catalana sota les tècniques *No translation*, *Direct translation* (ja que el títol té dues parts) i la castellana sota *No translation*, *Partial translation*.

Com a exemple de *retraducció* està la pel·lícula *The Land Before Time* (1988). La versió castellana inventa el nou títol, *En busca del valle encantado*, emprant la tècnica *Catchy new translation*. La versió catalana, en lloc de solucionar el problema, el tradueix per *A la recerca de la vall encantada* directament del títol castellà.

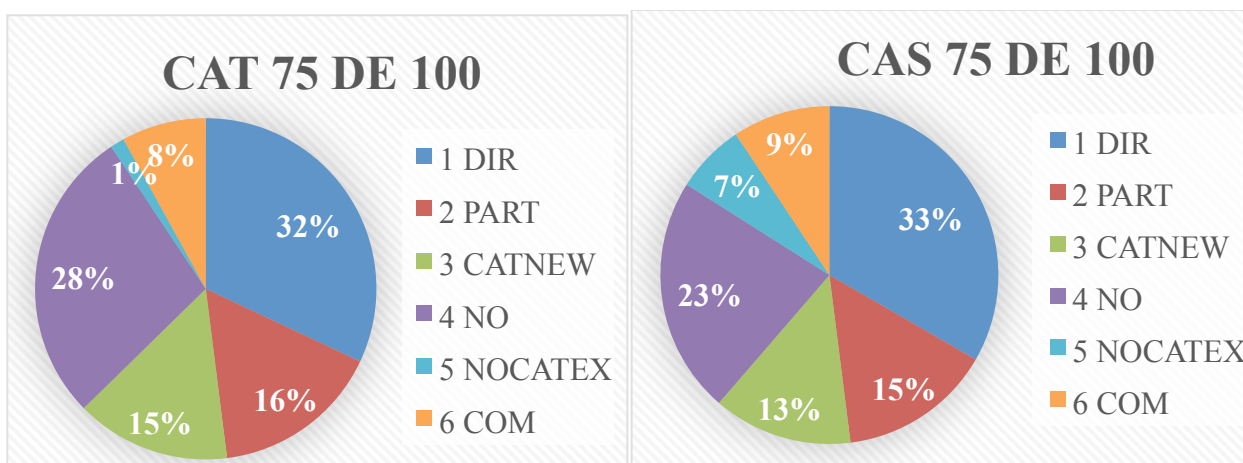
4.2. Resultats i discussió

Després d'esclarir com he analitzat els títols, ara exposaré els resultats obtinguts amb l'ajuda de gràfiques.

Com bé he explicat en l'apartat on explicava el procediment seguit per fer l'anàlisi, he tret el percentatge d'ús de les tècniques de traducció emprades de quatre formes diferents. Per a cadascuna d'aquestes formes he elaborat un diagrama per tal de concentrar la informació de manera clara i visual. Els dos primers diagrames mostren el percentatge d'ús de les tècniques emprades en la traducció de títols al català i al castellà respectivament d'acord amb el número de films traduïts al català en eixa dècada (és a dir en base a les xifres de 75, 57 i 72 films respectivament). El tercer diagrama reflecteix el

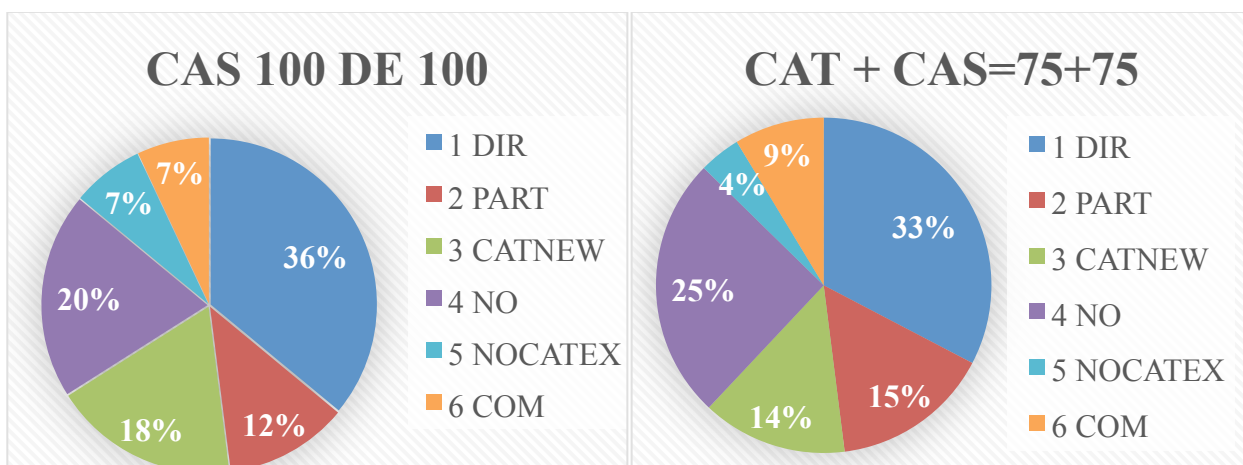
percentatge d'ús de les tècniques emprades per a traduir el total dels cent films al castellà. El darrer diagrama exposa el percentatge d'ús de les tècniques de traducció emprades en les dues llengües de manera conjunta.

4.2.1. Dècada dels vuitanta

Gràfica 1 – Percentatges en català.

Gràfica 2 – Percentatges en castellà segons els títols en català.

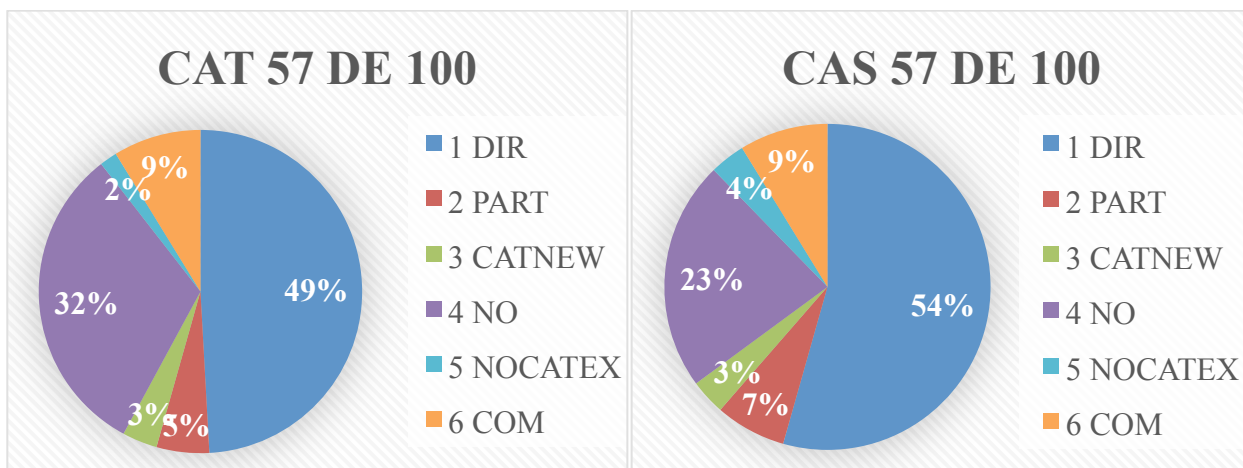

Gràfica 3 – Percentatges en castellà.

Gràfica 4 – Percentatges conjunts segons els títols en català.

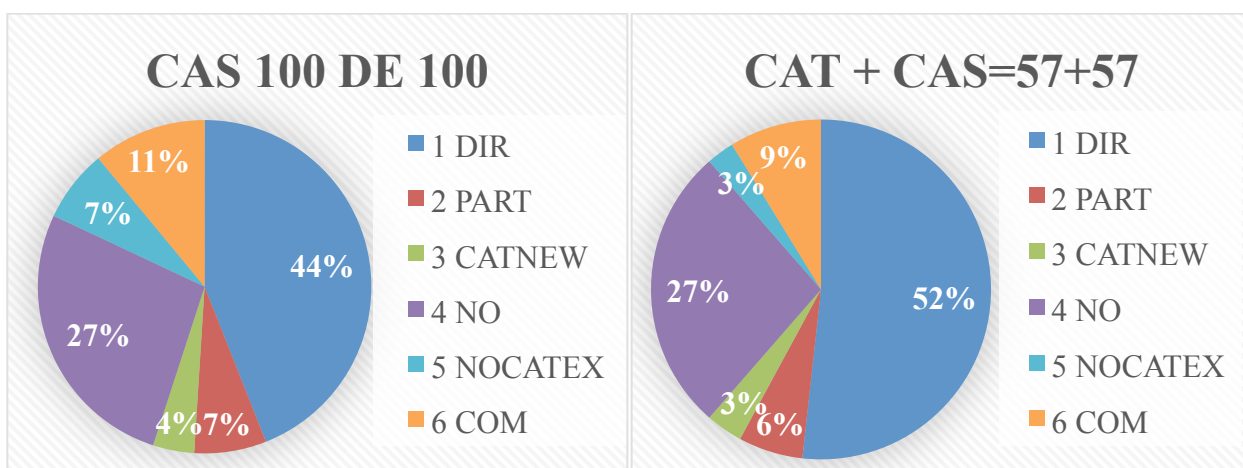
Dels cent títols analitzats pertanyents a la dècada dels vuitanta, només 75 van ser traduïts al català. Aquesta dècada es caracteritza per un ús, podríem dir, igualitari del conjunt de les sis tècniques, en contraposició a l'ús predominant d'una o dues tècniques concretes a les dècades següents. Com bé es pot observar i independentment de la llengua del text d'arribada, *Direct translation* és la tècnica més emprada en aquesta dècada, seguida de *No translation*. A l'altre extrem es troben *No translation plus catchy explanation* i *Combinació* en el lloc de les tècniques menys emprades. Ara bé, les dues tècniques que es troben en mig, *Catchy new translation* i *Partial translation*, tenen uns percentatges prou semblants entre si que no disten tant dels de les tècniques més emprades, de manera que totes les tècniques tenen cabuda en aquesta dècada.

4.2.2. Dècada dels noranta

Gràfica 5 – Percentatges en català.

Gràfica 6 – Percentatges en castellà segons els títols en català.

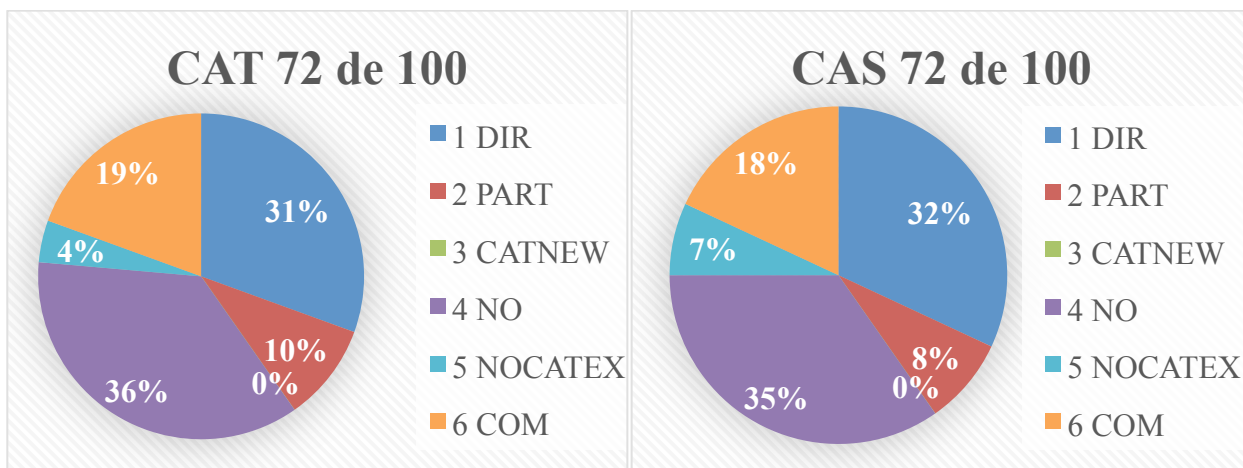
Gràfica 7 – Percentatges en castellà.

Gràfica 8 – Percentatges conjunts segons els títols en català.

Passem ara a la dècada dels noranta. En aquesta, només 57 títols dels 100 corresponents van ser traduïts al català.

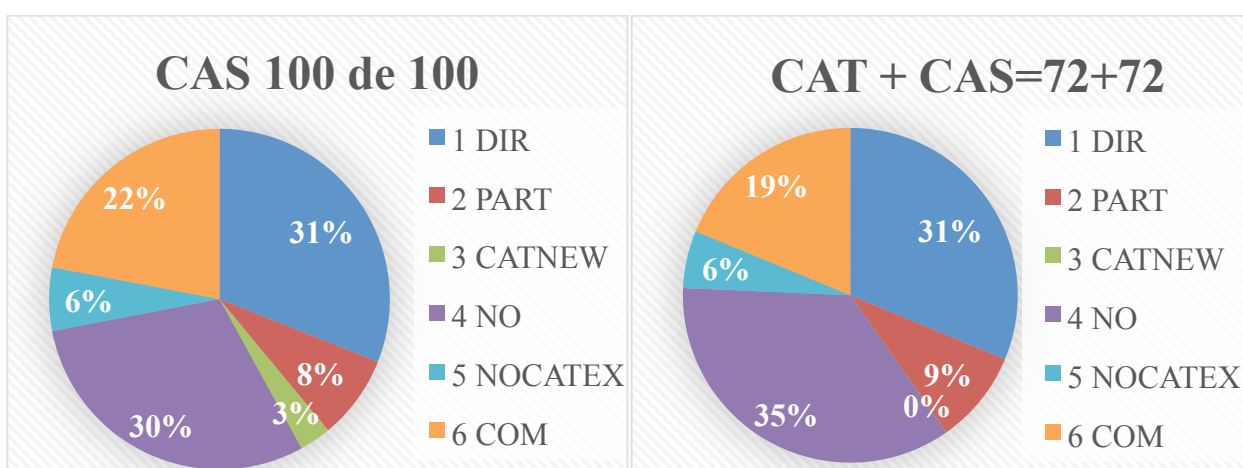
Als anys noranta segueix predominant l'ús de la tècnica *Direct translation* tot i que amb un major percentatge respecte a la dècada anterior. És la tècnica per excel·lència d'aquesta dècada. Igual que en el període anterior la tècnica que la segueix és *No translation* també amb uns percentatges similars als del període anterior. Altrament, el fet que l'ús de *Direct translation* hagi augmentat tant s'ha traduït en un descens significatiu del percentatge d'ús de les altres tècniques, especialment de *Partial translation* i *Combinació* que són les que es troben a la meitat de la classificació. *No translation plus catchy explanation* repeteix com a tècnica menys emprada juntament amb *Catchy new translation*.

4.2.3. Dècada del dos-mil

Gràfica 9 – Percentatges en català.

Gràfica 10 – Percentatges en castellà segons els títols en català.

Gràfica 11 – Percentatges en castellà.

Gràfica 12 – Percentatges conjunts segons els títols en català.

A la dècada del dos-mil el número de títols traduïts al català dels cent corresponents remunta de manera significativa a 72.

En aquesta darrera dècada resulta rellevant el fet que l'ús de les dues tècniques més emprades, *No translation* i *Direct translation*, quasi s'iguali amb percentatges del 35 i 31 per cent respectivament, guanyant aquestes tot el protagonisme respecte a les altres tècniques. Tot i això, per una lleugera diferència *No translation* es posa al capdavant. Crida també l'atenció l'increment d'ús de la tècnica *Combinació* al voltant del 20% en aquesta darrera dècada, el que indica que ha augmentat el nombre de films amb títols compostos. Per una altra banda, *Catchy new translation* que acostumava a estar en les darreres posicions com a tècnica menys emprada resulta ser quasi inexistent en aquesta dècada, i figura només de manera simbòlica amb un tres per cent d'ús en les traduccions al castellà. En aquest cas les tècniques menys emprades són *No translation plus catchy explanation* i *Partial translation*.

5. Conclusions

5.1. Reflexió sobre els resultats

Resulta revelador que *No translation* i *Direct translation* foren les tècniques més emprades durant els trenta anys seleccionats per a traduir els títols de pel·lícules, tant al català com al castellà, car esperava que el resultat fora completament l'oposat. Aquest fet resulta interessant perquè aquestes són les tècniques més *fidels* a l'hora de transmetre el sentit. I amb *fidels* vull dir que l'una manté intacte el títol del film original perquè no el tradueix i l'altra fa una traducció literal de manera que cada element de l'original té el seu equivalent en la traducció. L'únic problema que presenta fer una traducció directa, o literal, és que de vegades es pot perdre part del sentit de l'original (pèrdua joc de paraules, pèrdua component cultural, etc.), per exemple, per falta d'elements equivalents entre ambdues llengües. El fet que les dues tècniques més emprades al llarg de tot l'estudi hagen estat les *més fidels* demostra que a l'hora de traduir títols de pel·lícules no es cometien tantes negligències com es pensa.

A més, el fet que la tècnica *Catchy new translation* només superi el 10% d'ús en la primera dècada i sigui quasi inexistent en l'última reforça l'afirmació anterior i demostra també que aquelles pel·lícules per a les que se crea un nou títol que res té a veure amb l'original són una gran minoria. De fet, es pot observar a les gràfiques com l'ús d'aquesta tècnica ha descendit del 14% a la dècada dels vuitanta fins pràcticament a la nul·litat a la dècada del dos-mil. És una llàstima que aquesta tècnica s'hagi emprat per tal d'afegir comicitat o dramatisme excessius als títols de les pel·lícules en lloc de per millorar-los, fet pel qual ha acabat rebent una connotació negativa.

No obstant això, és veritat que sempre resulten més colpidores les equivocacions que no els encerts i, per tant, resulta natural que no es recordin les bones traduccions de títols sinó que només quedin en la memòria aquelles que ens van fer qüestionar la professió. Ara bé, tot depèn d'allò que entenguem per una bona traducció; una traducció literal fidel al sentit i al títol original o una *Catchy new translation* que sigui creativa, que tingui ganxo i atregui les masses.

Un altre dels afers que pretenia esbrinar al començament de l'estudi era comprovar de quina manera havia evolucionat al llarg dels anys la traducció de títols de pel·lícules i després d'obtenir els resultats de l'anàlisi he arribat a la conclusió que aquesta ha evolucionat de manera positiva cap a fidelització del sentit del títol original mitjançant les tècniques de traducció menys creatives. Un dels motius principals d'aquesta evolució sigui possiblement l'entrada definitiva als vuitanta del període democràtic, de manera que deixa de produir-se la censura i en conseqüència desapareix eixa "actitud moralitzadora per part del traductor" que mencionaven Martí i Zapater (1993) i que modificava de manera significativa els títols originals. També Chaume fa referència en el seu darrer llibre a aquesta tendència actual de deixar els títols en la llengua original: "Nowadays film titles are usually required to be kept in the original language, because of issues of merchandizing and copyright. The distributor

prefers its film to be known by the same title all over the world. It is also a matter of coherence” (2012:129).

5.2.El treball i els coneixements adquirits

La idea inicial per elaborar el treball era la d’analitzar únicament la traducció de títols de pel·lícules al català i, sobretot, l’evolució que aquesta havia patit al llarg dels anys. Però, el recent període de temps a partir del qual la llengua catalana gaudeix de llibertat limitava prou aquesta idea, ja que aquest comença als vuitanta amb la fi de la dictadura i el començament de les autonomies i de TV3. Aquesta idea inicial també es va veure limitada pel fet que malauradament no tots els films que han arribat a Espanya i s’han emès en sales de cinema s’han traduït al català, per tant, el volum de títols per a analitzar minvava molt.

A més a més, el doblatge català no ha estat sempre simultani a l’any d’estrena de les pel·lícules originals. La majoria dels films dels vuitanta s’han doblat diversos anys després de l’any de producció, arribat el moment en què TV3 ha volgut emetre’ls en antena. *L’Imperi contraataca*, per exemple, va ser emesa per primera vegada a TV3 el 1990, una dècada després de la projecció als cines de *Star Wars: Episode V - The Empire Strikes Back*. I la informació que ens ofereixen la base de dades de la CCMA i el web Eldoblatge concernint els anys de doblatge dels films no es troba unificada, per la qual cosa resulta una feina complicada dur a terme una anàlisi íntegra de l’evolució de la traducció de títols al català.

Tot i això, la realització d’aquest treball m’ha arribat subtilment al camp de la investigació i l’anàlisi i he descobert que, com a bona traductora encuriosida, són uns àmbits que m’han cridat molt l’atenció. El fet de sortir del punt de partida sense saber exactament què trobaria al punt d’arribada ha estat una experiència que m’ha plagut molt.

Per una altra banda, l’execució individual d’un treball d’aquestes característiques ha suposat l’evolució cap a una etapa d’estudi més maura i sòlida. Tot i que no es tractava d’un treball excessivament extens, la formalitat que aquest requeria i els passos estipulats que calia seguir per dur-lo a terme han fet que aquest treball sigui un precedent per a la realització de treballs o estudis futurs de caire molt més seriós i elevat.

5.3.Interessos futurs

Són diverses les especialitats traductores que existeixen, i encara que sempre he tingut voluntat per explorar-les totes, la traducció audiovisual ha guanyat protagonisme sobre la resta en els dos últims anys. Durant aquests, vaig cursar primer l’especialitat de traducció audiovisual i vaig triar després fer les pràctiques en una empresa de traducció del mateix àmbit, on tingué l’oportunitat d’aprendre coneixements específics i on pogué veure de ben a prop com és en realitat aquesta professió. Allí vaig

comprovar de primera mà la feina que duen a terme els traductors amb els guions i com aquesta es transforma després en una interpretació dels actors de doblatge a dintre de l'estudi de gravació.

Realment resulta encoratjador veure en directe el producte final resultant d'un procés que nosaltres, els traductors, som els encarregats de començar. I encara que la realitat no sembli massa pròspera i el mercat audiovisual passi per un mal tràngol, sobretot a casa nostra, no ens podem donar per vençuts; continuar formant-nos és quelcom essencial. A més, els períodes formatiu sempre venen acompanyats d'oportunitats que no s'han de desaprofitar i qui sap si, d'etapa en etapa, en alçar el cap ens adonem que estem fent la feina que sempre havíem desitjat.

6. Bibliografia

Caparrós Lera, J. M., & Utrera, R. (2007). *Historia del cine español*. Madrid : T.

Chaume, F. (2004). *Cine y traducción*. Madrid : Cátedra.

Chaume, F. (2012). *Audiovisual translation : dubbing*. Kinderhook : St. Jerome Pub.

Hurtado Albir, A. (2001). *Traducción y traductología : introducción a la traductología*. Madrid : Cátedra.

La Censura de cine en España. (1963). Madrid : [Centro Español de Estudios Cinematográficos].

Martí Ferriol, J. L. (2010). *Cine independiente y traducción*. Valencia : Tirant lo Blanch.

Martí, R., & Zapater, M. (1993). Translation of titles of films. A critical approach, 5, 81–87.

Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York : Prentice-Hall International.

Newmark, P. (1992). *Manual de traducción*. Madrid : Cátedra.

Porter i Moix, M. (1992). *Història del cinema a Catalunya, 1895-1990*. Barcelona : Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.

Šidiškytė, D., & Tamulaitienė, D. (2013). The Contrastive Analysis of the Translation of English Film Titles into Lithuanian and Russian, (22), 71–77.

Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1968). *Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction*. Paris : Didier.

Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English : a methodology for translation*. Philadelphia : John Benjamins.